

Absurdita a životní smysl [1965]

Poslední Machovcovou knihou¹ a diskusemi kolem ní jsme byli znovu upozorněni na dlouho opomíjenou a filosoficky dosud zanedbávanou otázku smyslu a nesmyslnosti. V našem denním životě stojí tato otázka většinou na okraji a je vyhražena spíše výjimečným chvílím; dříve než tázání tu však je náš zážitek smysluplnosti nebo nesmyslnosti toho, čím jsme obklopeni a v čem stojíme nebo čeho se účastníme a co sami podnikáme. V určitém okamžiku své aktivity máme živý dojem, že opravdu stojí za to dělat to, co právě děláme, že se nám konečně podařilo se dostat k něčemu, co má vskutku smysl, v čem můžeme najít naplnění a uspokojení, co může ospravedlnit naše jednání a celý náš život. Můžeme se však mýlit; po čase dochází někdy k vystřízlivění, poznáváme chybnost svého odhadu situace, nesprávnost cesty, již jsme šli, problematičnost nebo přímo falešnost svého dosavadního životního zaměření. Naše perspektivy se hroučí, dojem smysluplnosti mizí, naše aktivita je zbavena svého zakotvení a buď se rozkládá, anebo nesmyslně a nervózně těká od jedné zbytečnosti k druhé. Prožíváme probuzení z iluzí, které nás poznamenává ještě dlouho do budoucnosti jakousi zvláštní opatrností a nedůvěrou ke všemu, co se pokouší o naši novou důvěru a co slibuje přinést nový smysl a naplnění našemu životu. Na nedůvěře a skepsi však nelze založit životní smysl; nelze než buď na každý smysl rezignovat – anebo přece jenom najít takové životní zaměření, takový program, takové poslání, které může dát smysl naší životní cestě.

Cesta k nalezení nového smyslu však není jednoduchá; není mnoho těch, kteří se dovedou po zklamání jednou iluzí vrhnout do náručí druhé. Nová důvěra není možná bez ustavičné kontroly, bez prověřování a důkladného zkoumání hodnoty toho, za čím máme jít a k čemu máme zaměřit své úsilí. Je-li jediným motivem naší další životní cesty únava ze skepse, pak je prognóza špatná. Skepse, která není pronikavou kritikou, hledající pevnější základy a hlubší zdroje za tím, vůči čemu je skeptická, je jenom únavou; únava z únavy není známkou skutečné individuality, nýbrž umocněné slabosti, je to únava na druhou. Rubem „spontánní sebeobrany“ před skepsí, která chce skepsi „odstranit“, je násilí. Násilí, postavené proti skepsi, ji však nevyvrací, nýbrž potvrzuje; potvrzuje ji zejména v tom, v čem se obrací proti jeho vlastním nárokům na oprávněnost použitých metod. Skutečná skepse jako radikální kritika, skepse jako čin (a nikoliv nálada) nemůže být odstraňována, nýbrž pouze překonávána; a překonat skepsi je možno jenom tak, že ji provedeme, že ji do důsledků realizujeme, že z ní vyvodíme všechny závěry. K tomu je ovšem zapotřebí odvahy; odvaha pak není možná bez naděje a důvěry ve zdar nového programu, nového uspořádání věcí. V čem záleží tato odvaha? Kde bere člověk naději v možný smysl věcí, ve smysl dějství, ve smysl života? Na čem je založena jeho důvěra tam, kde daná situace svědčí proti smyslu a pro absurdnost? Odkud se bere v člověku síla k novému úsilí, jestliže prošel nejen zklamáním z vnějšího zvratu událostí, jimiž byly otřeseny nebo i pokáceny jeho cíle a ideály, ale jestliže se dokonce zklamal sám v sobě, jestliže prožil své vlastní selhání? V čem je zakotven smysl našich činů, z jakých zdrojů čerpá náš život i život celého lidstva onen smysl, který jej odlišuje od nahodilého kolotání?

Ve chvíli, kdy se nám hroučí iluze životního smyslu a kdy se nám tento smysl stává problémem, otázkou, vstupujeme teprve na vlastní cestu k smyslu života. Současně se skepsí, uprostřed pochybností a spolu s drtivou kritikou toho, co se nám jevílo jako důstojný životní cíl a co se ukázalo být pouhým zdáním smyslu, co však ve skutečnosti bylo poblouzením a

¹ Milan Machovec, *Smysl lidského života*, Praha 1965 (pozn. red.).

tragickým omylem, rodí se náš nový krok na cestě za smyslem. Patří k podstatě lidskosti naší cesty, že uskutečňování životního smyslu musí projít otázkou, tázáním po jeho povaze. Tázání je podivuhodný lidský čin. Dotazujeme se po tom, co nevíme, co neznáme, co nemáme; jinak bychom se neptali. Ale kdybychom nevěděli, neznali a neměli vskutku naprosto nic, pak bychom se ani netázali. Naše otázka míří k tomu, co není před námi, co nám není dáno, co není hotovou skutečností, na co není předem známa odpověď; a přece je naše otázka vedena určitým směrem, je nesena srozumitelným významem, přece má smysl. Otázka není jen gramatická forma, ale je to kus našeho duchovního života. I tam, kde se ptáme na něco již do jisté míry známého, staví otázka toto známé do nového světla, otvírá náš pohled a přivádí naši pozornost k novým souvislostem. Proto nemůže být skutečná otázka položena kdykoliv a za jakýchkoli okolností; otázka je možná (tj. má smysl) jen tam, kde se nám podaří najít cestu k distanci, k odstupu od toho, co je dáno a v čem jsme ponořeni. Postavit platnou otázku znamená pohnout skutečností, která nás obklopuje a do níž jsme zaklesnuti; pohnout s ní tak, že se uvolňujeme ze své sevřenosti a dosahujeme jakéhosi archimédovského bodu, dovolujícího nám pohnout zeměkouli.

Otázka po smyslu má pohnout naším vlastním životem; kde je onen archimédovský bod, o nějž bychom se tu mohli opřít? Bylo už řečeno, že absurdita se rodí z toho, když proti sobě stojí člověk, který se ptá, a svět, který mlčí.